

BOEK EN BURGERSCHAP

RIJKE, SCHURENDE EN NABURIGE JEUGDLITERAIRE TEKSTEN IN BURGERSCHAPSONDERWIJS

Basisscholen zijn verplicht om burgerschapsonderwijs een plek te geven in het curriculum. Veel scholen zijn zoekende op welke manier zij hier vorm aan kunnen geven (Peil.Burgerschap, 2022). Verhalen zijn bij uitstek geschikt om nieuwe werelden te leren kennen en om de perspectieven van anderen in te leren nemen (Boerma & Leygraaf, 2020; Jongstra, Spoelstra, Aantjes, Pauw en De Muynck, 2020; Nussbaum, 2010). Het ligt daarom voor de hand om lees- en burgerschapsonderwijs met elkaar te verbinden. Opleiders van de pabo van Hogeschool KPZ, Hogeschool IPABO en Iselinge Hogeschool zijn hiermee aan de slag gegaan, met dank aan een subsidie van Stichting Lezen. Onder de titel Boek en burgerschap hebben zij samen onderwijsactiviteiten ontworpen, waarbij op iedere locatie aankomende leraren aan het werk gingen met burgerschapsonderwijs aan de hand van een rijk jeugdliterair boek en andere rijke teksten.

Het doel van het project Boek en burgerschap was om de interactie tussen studenten over (fragmenten uit) kinderboeken te faciliteren, waarbij een kritisch geletterde houding ten aanzien van de verhalen werd ingenomen. Dat wil zeggen dat studenten werden uitgedaagd om aan de hand van de teksten macht, taal en identiteit te onderzoeken (Van den Bossche & Klomberg, 2020). De kern van de gebruikte methodiek, werken met 'Schurende en naburige teksten' (Jongstra, Van den Ende & Zwama 2020), is dat de student verschillende perspectieven leert innemen door informatie uit diverse bronnen te vergelijken.

METHODIEK

Tijdens de bijeenkomsten Boek en burgerschap is gewerkt met de methodiek 'Schurende en naburige teksten'. Er wordt gewerkt met meerdere bronnen over één onderwerp; deze bronnen kunnen elkaar aanvullen, of juist wat schuren, waardoor de nieuwsgierigheid van de lezer geprikkeld wordt en waardoor hij dieper na gaat denken. Door interactie met elkaar over die bronnen en door het vergelijken van de verschillende perspectieven - van de lezer en van de bronnen, ontstaat een dieper begrip van het onderwerp dat centraal staat. Het innemen van deze perspectieven sluit mooi aan bij de doelen van burgerschapsonderwijs. Binnen de bouwsteen 'diversiteit' is het bijvoorbeeld van belang dat leerlingen zich verdiepen in diverse perspectieven om zo kennis te maken met culturele en etnische diversiteit in onze samenleving (SLO, 2021).

OPZET

De studenten die deelnamen aan het project kregen in totaal vier boeken cadeau, uitgekozen door de verschillende deelnemende hogescholen. Er is gekozen voor boeken voor verschillende leeftijden en de boeken moesten burgerschapsthema's bevatten die de kritische geletterdheid van de studenten stimuleren. Hogeschool IPABO koos voor de onderbouw het prentenboek *Idje wil niet naar de kapper* door Michael Middelkoop, Hogeschool KPZ koos voor de midden- en bovenbouw *De reis van Syntax Bosselman* door Arend van Dam en Iselinghe Hogeschool koos voor *Echte Amerikaanse jongens* door Jason Reynolds en Brendan Kiely, een boek voor bovenbouw po/onderbouw vo. Bij elk van deze boeken ontwikkelden de verschillende hogescholen twee lesessenties. Na de zes bijeenkomsten mochten de studenten nog een vierde cadeauboek uitkiezen. Ze mochten kiezen uit zes boeken die aansloten bij de gelezen boeken.

De bijeenkomsten werden ontworpen en geleid door een docent burgerschapsonderwijs en een docent taal. Bij Hogeschool KPZ waren dat Boukje Bruins, Bertjaap van der Ploeg, Bert Thole en Jelle Sijtsema. De bijeenkomsten waren gericht kritische geletterdheid, culturele diversiteit en het innemen van andere perspectieven. Tijdens de bijeenkomsten met studenten was er ruimte voor interactie over de boeken en de thematiek daarin. Ook werden verschillende perspectieven op het verhaal onderzocht. Dit gebeurde door literatuercirkels te houden waarin de studenten verschillende rollen innamen en door het gelezen boek naast schurende en naburige bronnen te plaatsen. De ene student nam de rol van vragensteller aan en stelde vragen, de ander van taalliefhebber, weer een ander van psycholoog, die let op de karakters van de personages. Zie voor de verschillende rollen de

Handreiking literatuercirkels voor leraren (Jongstra & Kieft, 2022). Daarnaast werden tijdens de bijeenkomst toepassingsmogelijkheden naar de praktijk van de basisschool verkend door de inzet van verschillende werkvormen. Deze werkvormen hadden als doel bij te dragen aan bewustwording en versterking van de eigen kennis, waarden, opvattingen en vaardigheden op het gebied van burgerschap én aan versterking van de pedagogisch-didactische competenties om deze boeken te benutten in het onderwijs.

THE WHITE GAZE

De bijeenkomsten zijn op de verschillende hogescholen bij derde- en vierdejaars voltijdstudenten uitgevoerd. De lessen over *Idje wil niet naar de kapper* waren als volgt opgebouwd. De studenten kregen het boek en lazen het meteen vanuit de verschillende rollen van Jongstra en Kieft (2022) om het boek te verkennen.

Vervolgens gingen de studenten, na informatie te hebben gekregen over de White Gaze (Morrison, 1998), in gesprek over de 'witte blik', ofwel het witte perspectief. Deze blik is geheel afwezig in *Idje wil niet naar de kapper*. Studenten gingen vervolgens opnieuw kijken naar het prentenboek met de vraag in gedachten: denk je nu anders over bepaalde stukken, denkend aan de white gaze? Voorafgaand aan de tweede bijeenkomst moesten de studenten (prenten)boeken zoeken waarin juist een doelgroep werd gemarginaliseerd. Deze boeken werden vervolgens naast *Idje wil niet naar de kapper* gelegd en besproken. Tot slot hebben de studenten nagedacht over een activiteit die je met de leerlingen kan doen om het bewustzijn te stimuleren dat boeken altijd geschreven zijn voor een bepaalde doelgroep en dat niet iedere groep in de samenleving evenveel ruimte krijgt in de jeugdliteratuur. Bij veel studenten werden de ogen geopend: ze hadden zich nooit gerealiseerd dat er sprake is van een bepaald perspectief en dat dit perspectief niet altijd passend is voor iedereen. Zij zagen zeker mogelijkheden om met dit prentenboek het gesprek hierover ook in hun stagepraktijk op gang te brengen.

Al met al: een bijeenkomst die geschikt is voor onderbouw, middenbouw, bovenbouw en zelfs bij jongeren en volwassenen.

EINDE VAN DE SLAVERNIJ?

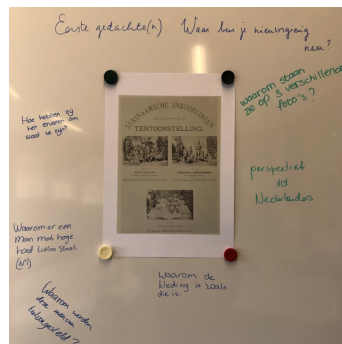
De twee bijeenkomsten over *De reis van Syntax Bosselman* werden ontwikkeld door Hogeschool KPZ, voor de vierdejaars studenten. Er werd gestart met 'een schok'. Op de whiteboards in het lokaal hingen twee posters van de wereldtentoonstelling in 1883. Een ervan was het aanplakbiljet van 'Surinaamsche inboorlingen geëxposeerd op de tentoonstelling' met daarbij de vraag aan de studenten om erbij te schrijven wat de eerste gedachte(n) was en waar ze nieuwsgierig naar waren. Op de tweede poster was Syntax Bosselman te zien met daarbij de vraag 'Wat zou je Syntax willen vragen?'. Tijdens de bijeenkomst voerden de studenten vervolgens een gesprek aan de hand van fragmenten uit het boek en daarbij werd ingezoomd op de verschillende perspectieven, dat van Syntax en dat van de auteur zelf. Tijdens de tweede bijeenkomst hielden de studenten een debat over de naamswijziging van J.P. Coenschool.

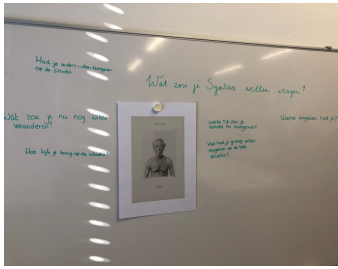
Op basis van bronnen hebben ze gedebatteerd of de naam behouden of gewijzigd zou moeten worden.

Met deze activiteiten is gewerkt aan burgerschapsdoelen, geschiedenisdoelen en taaldoelen. Voor studenten was het waardevol om te zien dat integratie op die manier uitvoerbaar is. Het vraagt nog wel een bewustwording bij de studenten zelf: hebben we bijvoorbeeld wel door dat we vaak impliciet met taal en burgerschap bezig zijn?

RACISME EN POLITIEGEWELD

Het boek *Echte Amerikaanse jongens* is een young adult boek over twee Amerikaanse jongens, Rashad en Quinn. Rashad, een zwarte jongen, wordt ten onrechte beschuldigd van winkeldiefstal en daarna door een politieagent zwaar mishandeld. Quinn, een witte jongen die naar dezelfde school gaat, is getuige hiervan en weet vervolgens niet wat hij met die informatie moet. Uiteindelijk leidt deze gebeurtenis tot een groot maatschappelijk debat over racisme en politiegeweld. Beide komen nog veel voor in Amerika.

Met de studenten is er aan de hand van krantenartikelen en fragmenten uit het boek gesproken over deze thema's. Er is dieper ingegaan op het perspectief van Rashad en Quinn door gebruik te maken van verschillende werkvormen. Daarnaast is er voor het gesprek over politiegeweld een lied - 'Wat is het kut om agent te zijn' door Sophie Straat - naast het boek gelegd: wat zegt dit, wat doet dit, wat is de rol van de politie en wat zien we in de maatschappij gebeuren? Deze bijeenkomsten grepen de studenten flink aan. Sommigen hebben in de eigen omgeving wel eens iets vergelijkbaars meegemaakt (iemand van kleur uit de vriendengroep wordt eruit gehaald door een agent bijvoorbeeld) en het verbaasde hen dat het geweld in de Verenigde Staten nog steeds zo heftig is.

ERVARINGEN

Studenten en docenten waren enthousiast over de aanpak. Tijdens de gesprekken werd de leeservaring verdiept en het eigen perspectief steeds bevraagd. Studenten werden op deze manier geconfronteerd met hun eigen perspectief, het overheersende perspectief en perspectieven die minder aandacht krijgen en dat zette hen aan het denken. Studenten waren daarnaast erg positief over de cadeauboeken.

Ze waren enthousiast omdat ze het zelf mooie boeken vonden, maar ook om in de praktijk van de basisschool te gebruiken.

Ook geïnteresseerd in deze lessen waarin lees- en burgerschapsonderwijs zijn geïntegreerd? Al het ontwikkelde lesmateriaal zal te zijner tijd beschikbaar komen op de website van KPZ onder Taalstimulering.

OVER DE AUTEURS

Boukje Bruins is hogeschooldocent taal en is verbonden aan het Kennis- en Innovatiecentrum van Hogeschool KPZ.

Inouk Boerma is als Associate Lector Lezen verbonden aan Hogeschool IPABO.

Dit artikel verschijnt in een aangepaste versie ook in de bundel van de HSN, de Conferentie Onderwijs Nederlands, op 17 en 18 november in Rotterdam.

LITERATUUR

- Boerma, I., & Leygraaf, M. (2020). Lees en leef je in! *JSW* (7), 6-9.
- Inspectie van het Onderwijs (2022). *Peil.Burgerschap 2019-2020*.
- Jongstra, W., Van den Ende, H. & Zwama, M. (2021). 'De kracht van verwondering bij het lezen van schurende en naburige teksten'. In: *Zone 20-3*, p. 6-10.
- Jongstra, W., & Kieft, M. (2022). *Handreiking literatuircirkels voor professionals in de kindberoepen*. Kennis- en Innovatiecentrum Hogeschool KPZ.
- Jongstra, W., Spoelstra, T., Aantjes, R., Pauw, I. & De Muynck, B. (2020). *Onderzoeksverslag. Een verkenning naar de rol van jeugdliteratuur in de persoonsvormende en socialiserende functie van het basisonderwijs*. Radiant Lerarenopleidingen.
- Morrison, T. (1998, 19 januari). Toni Morrison - Charlie Rose. Geraadpleegd op 1 november 2022, van <https://charlirose.com/videos/17664>
- Nussbaum, M.C. (2010). *Not for profit. Why democracy needs the humanities*. Princeton University Press.
- SLO (2021). *Handreiking burgerschap funderend onderwijs. Doelgericht en samenhangend werken aan burgerschap*. SLO.
- Van den Bossche, S. & Klomberg, A. (2020). *Jeugdliteratuur door de lens van etnisch-culturele diversiteit* (Vol. 33 Stichting Lezen Reeks). Eburon.